

„Mano įpėdini, tegul tavo sūnūs... laiku išmoksta gerai lietuviškai.“
Kristijono Donelaičio įrašas metriku knygoje 1749 m.

„Lietuviškas žodi! Pabylok truputį apie save!“

Taip 1982 m. savo knygoje „Žodžio interviu“ paprašė mokslinės lietuvių kalbos stiliškos pradininkas Juozas Pikčilingis: *Ateinu aš iš amžių glūdimos. Daug istorijos smūgių patyriau, daug sunkių išbandymų. Daug erškėčių buvo mano šimtmečių kelyje. Istorijos skersvėjai man nebuvo palankūs. Daug kartų „geso saulė netekėjus“. Aš, niekinamas bei ujamas dvaruose ir miestuose, buvau pasitraukęs „kur bakūžė samanota“ ir tik ten beradęs prieglobstį. Aš priklausau tautai, kuriai po 1863 m. sukilimo „anei rašto, anei druko“ turėt nedavė, o už norą juos turėti „knygnešių keliai po Sibirą kryžiovosi“. Visus tuos smūgius ir negandas pakėliau. Taip, dabar aš suteikiu jums galingus sparnus skristi į mokslo, meno viršūnes, kultūros aukštumas, apvelku jūsų mintis tuo rūbu, kurio jums tik reikia. Išlikau aš ne knygoje, o sodžiaus žmonių lūpose arba, kaip sako S. Daukantas, mane „ne raštai užlaikė, bet motinos, ant kurių kaulų seniai jau spindi saulė su žvaigždėmis“. Išlikau aš dainose, pasakose, raudose, mįslėse, patarlėse, jūsų bočių, baudžiauninkų, vargdienių lūpose.*

„Kuri pagaliau pasaulyje yra tokia prasta ir niekinga tauta, kuri neturėtų šių trijų, lyg įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos? Per amžius žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba, visada rūpinosi ją išlaikyti, gražinti, skleisti, tobulinti. Nėra tokios niekingos tautos, nėra tokio menko žemės užkampio, kur nebūtų vartojama savoji kalba.

Ne žemės derlumai, ne drabužių įvairumai, ne šalies gražumai, ne miestų ir pilių stiprumai laikosi tautos, bet daugiausia išlaikydamos savąją kalbą, kuri didina ir palaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Gimtoji kalba yra bendrosios meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink kalbą – sunaikinsi santaiką, vienybę ir dorybę. Sunaikink kalbą – sunaikinsi dangaus saulę, sujauksi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę. Kas išblaškė ir išsklaidė tuos, kurie, norėdami išgarsinti savo vardą, statė bokštą net ligi debesų? Kalbos nesantika. Dėl ko pasaulyje prasidėjo karai, maištai ir sukilimai? Dėl kalbų įvairumo. Visa tautų nesantika, visos apkalbos, vienos kalbos

niekinimas kito kilo dėl kalbų skirtingumo, lyg iš kokio sąmyšio šaknies išaugo. Kaip iš prigimties kiekvienas yra prisirišęs prie savo kilmės ir tautos, lygiai taip pat ir prie savo gimtosios kalbos", - taip apie gimtąją kalbą 1599 metais „Postilėje“ rašė vienas lietuvių raštijos kūrėjų, didžiausias kovotojas dėl gimtosios kalbos teisių XVI amžiuje Mikalojus Daukša. Tai — balsas, šaukiantis branginti gimtąją kalbą, ginantis jos teises. Tai - gimtojo žodžio teisių gynimo manifestas.

Paskui ateis kiti: Konstantinas Sirvydas, didis lietuvių kalbos mokovas, Vilniaus universiteto profesorius, pirmojo žodyno autorius; iš to žodyno, 1629 metų, atkeliauja į jus jo sudaryti žodžiai, be kurių dabar neišsiverčiate nė vienos dienos: mokytojas, gydytojas, skaitytojas, raštininkas, taisyklė, iškalba, įkvėpimas, atžvilgis, sargyba, apkasas, auklėtinis, aplinkybė, ausikaras, kupranugaris, priegalvis, virtuvė, virėjas ir kt.; ateis lietuvių kalbos gaivintojai bei puoselėtojai J. Jaknavičius, J. Gruževskis, kuris, būdamas Vilniaus universiteto rektorius, aprobuos literatūrinę vertę turinčius K. Sirvydo „Punktus Sakymų" (II d.), o iškilmingame priėmime Romoj dar 1601 m. lietuviškai aiškins biblijos ištraukas, rašys lietuvių kalba giesmes, sakys pamokslus, išvers „Gromatą, arba įstatymą, Urbono ašmojo popiežiaus". Nėra abejonės, kad tarp Vilniaus universitete, tada turėjusiame Akademijos vardą, dėstomų dalykų buvo ir lietuvių kalba. Žinoma, kad ją dėstė K. Sirvydas, kad kaip tik tam reikalui išleido žodyną „Dictionarium trium linguarum", parašė gramatiką. Lietuvių istoriografijoje net randame nuomonių, kad apie 1620 m. buvusi įsteigta lietuvių kalbos katedra, kurios vedėju ir buvęs K. Sirvydas.

Bet visi žygiai puoselėti kalbą atsimušę į nepajudinamą priešingą caro nusistatymą. Antra vertus, universitete kėlė galvą didžiavalstybinės lenkų nacionalizmo tendencijos, buvo skiepijamos unijinės nuotaikos, o į lietuvių kalbą žiūrėta ne kaip į tautos, bet kaip į liaudies kalbą, provincijos dialektą. Ir vis dėlto iš studentų buvo reikalaujama mokėti lietuviškai, tos kalbos buvo mokomi net tie, kurie studijuoti ar dėstyti atvykdavo iš užsienio. Lietuviškai išmoko svetimtaučiai profesoriai — portugalas E. Vega, ispanas A. Arijas, vokietis P. Krameris, lenkas J. Lavinskis ir kt. Daugis jų gynė lietuvių kalbos teises. Per visą jėzuitų akademijos gyvavimo laiką, t. y. iki 1773 m., jos spaustuviėje buvo išspaudintos 85 knygos lietuvių kalba.

O lietuviškųjų dainų grožis? „Žavus paprastumas", jausmo tyrumas, žodžio taiklumas, krikščolinis jo skambesys! Jų kalba — tai nelyginant sanakaupa pačios didžiosios poezijos — tokios tyros, skaidrios, tokios nuoširdžios. Tereikės keletą tų dainų paskelbti — tučiuojau sužiurs daugio ano meto mokslo ir meno vyrų akys. Sužiurs į jas „Audros ir veržimosi" (Sturm und Drang) pradininkas, „Tautų balsai dainose" (1807) autorius J. Herderis, rašytojai G. E. Lesingas, J. V. Gėtė, A. Samisas, paskui kompozitorius A. Dvoržakas ir kt. Jos garsės Rytų Prūsijoje, Lietuvoje, Vokietijoje, Čekijoje, Rusijoje, bus verčiamos į kitas kalbas. Pilypo Ruigio 1745 m. „Lietuvių kalbos tyrinėjime", Liudviko Rėzos 1825 m. „Dainose oder Litauische Volkslieder" paskelbtos. Ir iš tikrųjų koks kalbos gėlynas tos dainos! Dar 1809 m. minėtasis Liudvikas Rėza su didžiu

apgailstavimu bus rašęs: „Gaila, kad mūsų genialusis Herderis, nors gimimo prūsas, nė kiek nemokėjo tos kalbos. Sumani jo, vertėjo, ranka būtų galėjusi iš čia nusiskinti daugel puikių gėlių“.

Kalbos ugdymas, norminimas, puoselėjimas — tai, suprantama, ne tik gramatikos, žodynai, „kalbamoksliai“. O literatūra? Ypač grožinė! Kurgi po tautosakos rasi kitą tokią žodžio meistriško vartojimo mokyklą! O kas gi atskleis tave, lietuviškas žodi, kaip nacionalinės kultūros reiškini, t. y. kas parodys tave tinkant grožinei literatūrai?

DELFI (R. Daukanto pieš.)

Jau yra gimęs veikalas, kuris išves lietuvių literatūrą į platųjį vieškelį, kuris bus ir „nesens-tantis kalbos paminklas“. Šitaip apie jį sako Kara-liaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza, jums bene geriau pažįstamas iš „PruTENOS“, „Nuskendusio kaimo“. Skaitykite jo įvadinį straipsnį K. Donelaičio „Metų“ I leidimui (1818): „*Lietuvių tautos literatūra dar neturi nė vieno tokio nacionalinio kūrinio, ką galėtume laikyti tos Nemuno pakrančių tautybės kalbos, papročių, dvasinės kultūros ir buitės išliekamam nesenstančiu paminklu. Todėl aš išdrįstu pateikti platesnei visuomenei šį veikalą — literatūros pasaulyje dar nepa-žįstamo autoriaus Donelaičio sukurtą.*“

Šitaip teisindamasis pirmasis „Metų“ leidėjas paskelbia pasauliui į lietuvių literatūrą atėjus didįjį būrų dainių Kristijoną Donelaitį, o tų būrų kalbą tapus grožinio kūrinio kalba. Jau jis išvelgia didžiulę poemos reikšmę lietuvių kalbai. Šis kūrinys lietuvių tautai turįs išskirtinę vertę ne vien dėl to, kad poetas kilęs iš liaudies gelmių, bet ir dėl to, kad jame glūdi didžiulis kalbos lobis.

Tai kūrinys, apie kurį vėliau S. Daukantas sakys, kad jis įrodąs, kokia graži yra lietuvių kalba, kaip ji puikiai tinka ir poeto plunksnai. „Darbuose senųjų lietuvių ir žemaičių“ rasite pasakytą: „Gražumas ir dailumas kalbos lietuvių, žemaičių rodo aiškiai, jog ana yra tikra viena ir pirmąja kalba šiaurės giminių nuo neatmenamų amžių senovės, ir taip išdailinta yra buvusi kitą kartą, jog šiandien dar, kas turi protą ir aukso

plunksną Homero ar Vergilijaus, tas, sakau, ką norėdamas, tą gali gudriai gudresniai rašyti toj kalboj. Tą teisybę pagirtas dainius Donelaitis darodė savo garbingoj dainoj „Metų laikai“.

Kai Rusijos imperija buvo Europos žandaras

1864 m. birželio 5 d. Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas įsako cenzūros komitetui uždrausti spausdinti lietuviškas knygas lotyniškėmis raidėmis. Tegul spausdina „graždanka“, t. y. lietuviškus raštus rusiškėmis raidėmis. Tegul skaito tik šitaip spausdintas knygas. Lietuva „graždankos“ neskaitė, neėmė į rankas...

Anot prof. Antano Tylos, kai žiūri į kelių šimtmečių Lietuvos istoriją, labai aiškiai matyti, kiek nedaug buvo lietuvių kalbą ginančių, saugančių ir puoselėjančių oficialiųjų jėgų ir kiek daug tokių, kurios ją žingsnis po žingsnio stūmė iš gyvenimo. Valstybiniu mastu ir valstybinėmis priemonėmis ėmėsi naikinti lietuvių kalbą Rusijos imperijos vyriausybė, kuri asimiliacijos ir nutautinimo tikslais XIX a. septintajame dešimtmetyje uždraudė lietuviškas mokyklas ir spaudą.

Lietuviškos spaudos ir lietuviškos mokyklos uždraudimas buvo tęsinys III Lietuvos ir Lenkijos padalijimo. Tai buvo tąsa Vienos kongreso, įvykusio 1815 m., nutarimų, kuriais buvo įteisintas Rytų Europos tautų nelygiateisiškumas. Vienoms iš jų buvo leista viešpatauti, kitoms – būti viešpataujančiųjų pavaldiniais. Rusijos imperija tuomet tapo Europos žandaru.

Tačiau lietuvių tauta jau 320 metų savo atmintyje ir širdyje nešiojosi Mažvydo „Katekizmą“, skaitė Lauryno Ivinskio kalendorius, „Aukso altorių“, „Šaltinį“ ir kitas kaimo mentalitetui reprezentuojančias knygeles, o palei Anykščius pradėjo dainuoti „Anykščių šilelį“. To, kas jau buvo tautos genuose, caro įsakai ir jų vykdytojai negalėjo sunaikinti.

Tie 40 lietuvių spaudos draudimo metų buvo pirma bendra iš baudžiavos išsivadavusios lietuvių tautos kova dėl gimtojo žodžio. Ji suartino visą tautą bendroje nelaimėje ir bendroje kovoje, padėjo subręsti tautinei savimonei. Iš Vilniaus išguita lietuvių spauda tuomet buvo pradėta leisti mūsų miestuose didvyriuose, buvusiuose Mažojoje Lietuvoje: Ragainėje, Tilžėje, Klaipėdoje, Martyno Jankaus sodyboje Bitėnuose. Knygnešys tapo visos kovos dėl lietuviškos spaudos simboliu.

Lietuvių kalbą reikėtų įtraukti į UNESCO Nematerialaus kultūrinio paveldo sąrašą

Lietuviško žodžio tyrinėtojai... Prancūzai R. Gotjo, A. Mejė, šveicarai, suomiai J. Mikola, E. Nieminenas, čekai, rusai Filipas Fortunatovas, Janas Boduenas de Kurtenė..., lenkai J. Rozvadovskis, J. Otrembskis, latvis Janis Endzelynas. 1934 metais Krokuvoje buvo išleistas stambus veikalas „Rytų lietuvių tvėrečėnų tarnė“. Parašė jį Otrembskis. Jo žodžiais tariant „ne tik dėl mokslinių interesų, bet ir dėl pagarbos bei simpatijos lietuvių tautai ir kultūrai“. Ir, be abejo, „dėl pagarbos bei simpatijos“ lietuvių kalbai. O, beje, apie patį veikalą: „Mūsų

kalbininkas akademikas Juozas Balčikonis savo studentams kalbėdavo, jog šis Otremskio darbas ligi šiol yra pats geriausias, išsamiausias vienos kurios nors atskiros lietuvių kalbos tarmės aprašas".

Vienas žymiausių kalbininkų Antuanas Mejė, praėjus kuriam laikui, patars: „Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip kalba lietuvis valstietis". Kas buvo tas A. Mejė, taip kilniai įvertinęs lietuvių kalbos reikšmę?

Žymiausias prancūzų lyginamosios istorinės kalbotyros atstovas ir, gal būt, vienas žymiausių visų laikų kalbininkų Antuanas Mejė (Antoine Meillet) atidavė tam tikrą duoklę ir baltų kalboms. Pirmuosius baltistikos pagrindus A. Mejė gavo iš savo mokytojo F. de Sosiūro. Baltų kalbas jis puikiai pažino ir jų medžiagą gausiai vartojo savo pagrindiniuose veikaluose.

A. Mejė buvo gerai susipažinęs ne tik su baltų kalbomis, bet ir su šiomis kalbomis kalbančiomis tautomis, jų kultūra, praeitimi. Tris kartus A. Mejė yra aplankęs Lietuvą, pirmą kartą dar 19 a. pabaigoje. Kai kurie mūsų senesnės kartos inteligentai dar ir šiandien prisimena, kokį įspūdį jiems padariusi 1922 m. spalio mėn. 9 d. Kaune skaityta A. Mejės paskaita apie lietuvių kalbos reikšmę kalbotyrai. Kiek kartų įvairiomis progomis yra cituotas A. Mejės garsusis posakis: „Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip kalba lietuvis valstietis". Lituanistinėms studijoms A. Mejė paskatino ir vieną talentingiausių savo mokinių Roberą Gotjė (Gauthiot), kuris 1900 m. porą mėnesių išbuvo Lietuvoje ir 1903 m. atskira knyga išleido pirmą lietuvių dialektologijos monografiją „Le parler de Buividze".

A. Mejė recenzavo daugelį baltistikos problemoms skirtų leidinių, bendradarbiavo su žymiausiais baltistais, jų tarpe K. Būga ir J. Endzelynu. J. Jablonskį jis pavadinęs geriausiu lietuvių kalbos mokovu ir pažymėjęs, kad jo 1922 m. gramatikoje „smulkiausiai ir tiksliausiai aprašyta" dabartinė lietuvių kalba.

Pasak Kovo 11-sios akto signatarės Irenos Andriukaitienės, nė viena kita tauta iš daugybės pasaulio tautų, kalbančių indoeuropiečių kalbomis, taip gerai neišsaugojo savo kalbos. Garsus prancūzų kalbininkas Antuanas Mejė yra pasakęs: „Net ir dabar lietuvių kalboje yra aptinkama formų, visiškai sutampančių su Vedų arba Homero kalbos formomis". Nors yra kalbų, turinčių labai seną raidyną (hetitų kalbos rašytiniai paminklai yra iš 18 a. pr. Kr., graikų kalbos – iš 15 a. pr. Kr.), bet atkuriant senąsias indoeuropiečių kalbų formas, pasirodo, tenka remtis tik lietuvių kalba, nors ji užrašyta labai vėlai – tik 16 a. po Kr.

Lietuvių kalbos svarba ne tik indoeuropiečių kalbų istorijai, bet ir pačios indoeuropiečių prokalbės, kurios paminklų nėra išlikę, rekonstravimui yra didžiulė. Prokalbę mokslininkai bandė atkurti remdamiesi hetitų kalba, nes jos rašytiniai paminklai yra seniausi (18 a. pr. Kr.), bet ilgainiui paaiškėjo, kad ji yra pakitusi

labiau negu lietuvių kalba. Taigi lietuvių kalba buvo tas šaltinis, kuriuo remdamiesi mokslininkai rekonstravo indoeuropiečių prokalbę.

Lietuvių kalba išsaugojo laisvą kirtį, indoeuropiečių balsių ir priebalsių sistemą, pirminę žodžių struktūrą, savitą moteriškų pavardžių darybą, išliko labai archajiška linksniavimo sistema (7 linksniai iš 8), tarmėse turime dviskaitą, puikiai išliko indoeuropietiškoji leksika, kuo negali pasigirti kitos indoeuropietiškos kalbos.

Išskirtinis mūsų gimtosios kalbos statusas indoeuropiečių kalbų kontekste įpareigoja mus savo kalbą puoselėti ne tik kaip gimtąją, bet ir uždeda atsakomybės pareigą saugoti (ir išsaugoti) ją kaip unikalią vertybę mokslo pasauliui.

Kalbos apsauga yra ir valstybės išlikimo garantas. Iš mūsų gali atimti žemę, gali atimti valstybę, ir tai jau yra ne vieną kartą padaryta. Bet tauta net ir tada liktų gyva, kol bent vienas iš mūsų kalbėtų lietuviškai. Nes tauta ne tik valstybė. Tauta prasideda nuo žodžio. Žodis yra tautos dvasia. Lietuvos dvasia yra kiekviena iškovota lietuviškos abėcėlės raidė.

Atrodytų, kalbos apsauga pakankama. Juo labiau kad 2006 m. buvo pradėtas rengti Valstybinės kalbos konstitucinis įstatymas. Deja, jo svarstymas ir priėmimas gerokai užtruko. 2014 m. rudenį Seime pateikta ketvirtoji jo redakcija, bet įstatymas iki šiol nepriimtas. Kodėl? Kas stabdo jo priėmimą? Seimuose vis dažniau ima rasti tokių politikų, kuriems darosi neaiški konstitucinė valstybinės lietuvių kalbos nuostata ir jos taikymas rašant asmenvardžius. 1999 m. kreipiamasi į Konstitucinį Teismą šios nuostatos išaiškinimo. Konstitucinis Teismas atsako: „Lietuvių kalba yra ypatinga konstitucinė vertybė, ji yra lietuvių tautos etninio ir kultūrinio savitumo pagrindas, tautos tapatumo ir išlikimo garantija; lietuvių kalba saugo tautos tapatumą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina valstybės vientisumą ir jos nedalomumą“.

Šalia Kryždirbystės ir kryžių simbolikos, šalia Dainų švenčių tradicijų ir jų simbolikos, šalia lietuviškų polifoninių dainų – sutartinių turėtų būti į UNESCO Nematerialaus kultūrinio paveldo sąrašą įtraukta ir unikali lietuvių kalba, - mano signatarė.

Ar graži, ar turtinga mūsų kalba?

Kiekviena kalba savaip graži. Bet gimtoji — pati gražiausia. Gražiausia, nes tos kalbos žodžius dar prie lopšio girdėjome tariant mūsų motinas, juos tarėme mes, vos pradėję žengti pirmuosius žingsnius. Ji, pasak S. Daukanto, „yra visų didžiausia žmogaus privilegija, kurios nė koks kraugerys negali jam išplėsti, negut vienkartu tiktai su jo gyvyba“. Ir toliau sako jis: „Kaipogi giminė viso gali nustoti — turtų, namų, pačios tėvainės, bet kalba jos visuomet su ja paliks: kentės vargus, vergystė novys, bet kalbos savo niekuomet neužmirš.“ Bet čia galima suminėti ne vieną užsienietį, kalbininką, šiaip mokslininką, kuris, išskeldamas

lietuvių kalbos senumą, jos vertę mokslui, pabrėžia ją esant turtingą ir gražią. Tai prancūzai Elisas Rėkliu ir Antuanas Mejė, vokiečiai Jakobas Grimas, Viktoras Falkenhanas, lenkas Janas Otremskis, anglas Isaakas Teiloras, amerikietis Teodoras S. Turstonas ir kiti. Tegul prabyla savo lūpomis bent vienas kitas jų.

Teodoras S. Turstonas: „Lietuvių kalba, būdama labai sena, yra nuostabios sandaros, tobulesnė net už sanskritą ir senąją graikų kalbą, turtingesnė už lotynų ir kur kas subtilesnė už tas visas tris. Be to, lietuvių kalba yra daug artimiau su jomis susijusi negu kas kita, kas sukurta gamtos, ne tik žodžių šaknimis, bet ir gramatinės struktūros formomis bei morfologine jų sandara. Nėra jokių abejonių, kad kita jokia kalba pasaulyje nėra įgijusi tokią vertę, kaip lietuvių. Didžios šlovės diadema pridera lietuvių tautai, sukūrusiai, išrutuliojusiai ir taip išstobulinusiai žmonių kalbą su jos nuostabia ir aiškia garsine sandara.“

Elisas Rėkliu: „Iš visų Europos kalbų lietuvių kalba turi daugiausia švelnumą išreiškiančių priemonių bei deminutyvų, daugiau nei ispanų ar italų, net daugiau nei rusų ir juos galima pagausinti, pridodant veiksmažodžiams beirieveiksmiams lygia dalia kaip ir būdvardžiams bei daiktavardžiams. Jei apie tautos vertę bendražmogiškąja prasme būtų sprendžiama iš kalbos grožio, lietuviai tarp Europos tautų turėtų užimti pirmą vietą.“

Tokių gražių atsiliepimų yra ir daugiau.

Kas yra tikras kalbos darymas

Dar ne visuomet mokame skirti, kas yra tikras kalbos darymas ir apie ką tepasakytina: „geriau nevartoti“, „neteiktina“. Visi atsimename Maironio „Lietuva brangi“ eilėraščio posmą:

*Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne,
Baltai iš sodų žalių bekyšą!
Tik, brangią kalbą tėvų pamyne,
Jie mūsų širdis mažai ką riša.*

Brangią kalbą tėvų pamyne. . . Jos išsižadėję, iškeitę į lenkų. Bet ar tik toks esti kalbos „pamynimas“. Ne. Jis esti ir kitoniškas. Tai — žodžio negerbimas: jo darymas, žalojimas, elementariausių normų nepaisymas, žargoninimas, kalbos susinimas, užteršimas. Ir ne tik vartojant čierkas, sietkas, palučkas, prorabus, kinošnikus, Genkas, Gražkas, bet ir parduotuvės atsidaro ant devynių... ko pasėkoje gaunasi, skaitau, kad klausimą reikia statyti balsavimui. Ypač šiuos pastaruosius! O jų vis negalime išsibodėti. Kalbos mindžiojimas — tai kalbančiojo ar rašančiojo nevalyvumas, proto tinginystė, loginis minties neapdorojimas.

Prof. Č. Kudaba sielojosi: „Keroja kalbos skurdumas. Sakiniai – skeveldros, užuominom pradėti, dažnai prikimšti nuvalkioto žargono, nebaigti regzti minties griuvėsiai“.

Galingai stereotipų jėgai neatsispiria net patys originalieji. Prabyla į žmones „pastoviais žodžių blokais“, „patogiais meninės degradacijos žodžiais“. Poetas A. Miškinis rašė: „Man tik atrodo, kad gausi mūsų šviesuomenė (ir jaunuomenė) ne visais šaltiniais naudojasi savo kalbai turtinti. Laikraščiuose ir žurnaluose, net straipsniuose žmonių su mokslo vardu kalba dažnai labai vienoda. Ypač apmaudu, kai ir jauni poetai savo stiliaus nesistengia ieškoti — pasitiki vienas kitu.“

Nemaža žymių pasaulio mokslo ir meno vyrų yra kėlę kalbos reikšmę tautos ir jos kultūros raidai. „Tikroji Tėvynė, tiesą sakant, yra kalba“ — tai vokiečių kalbininko V. Humbolto žodžiai.

19 a. vokiečių rašytojas ir visuomenės veikėjas E. M. Arntas primena: „Kas trikdo bei klibina kalbą ir kas vienaip ar kitaip drumsčia aiškia, švarią jos tėkmę, visa tai prisideda prie tautos sutrikdymo, mąstysenos išklibinimo bei sudrumstimo. Nes nieko dvasingesnio bei širdingesnio, kaip kalba, tauta neturi. Tad jei tauta nenori prarasti, ko dėka tauta esanti, jei nori savo būdą su visais savitumais išlaikyti, turi nieko kito taip netausoti, kaip kad nebūtų darkoma bei griauinama jos kalba.“

Kalba yra tas didysis aruodas, iš kurio galime semtis to, kas yra tautos charakteris, jos mąstysena, semtis kultūros, istorijos žinių. Kartu su J. Jablonskiu pasakykim: „Kalba yra visų didysis tautos, jos pačios pasistatytasis, paminklas“.

Liaudies išmintis sako: kol žmogus išmoksta vaikščioti, jis daugel kartų turi nusilenkti žemei. O norint išmolti kalbos? Ar ne šitaip turėtų būti pirmiausia nusilenkiama tau, žodi? Ar nepraverstų priesaika, kurią palikdami universitetą, duoda medikai? Lituanisto, filologo priesaika – „gerbsiu ir mylėsiu tave, gimtasis žodi...“ Reikia visur kalbos kulto.

Vokiečių kalbininkas, pasakų rinkėjas bei leidėjas Jakobas Grimas, mums labiausiai pažįstamas iš „Brolių Grimų pasakų“, verstų prof. J. Balčikonio, apie lietuvių kalbą sakė: ji taurus, gausiai gamtos apdovanotas augalas, bet, deja, augas prastoje žemėje ir nustelbtas kitų.

Lietuvių kalba tikrai neišnyks

Ar ir šį teiginį laikysime nepasenusiu? Kada jau kada, bet šiuo metu negalime skųstis, kad nėra iš ko mokytis, nėra sąlygų... Bet yra skeptikų, kuriems atrodo, kad lietuvių kalba nyksta. Jie sako, kad lietuvių kalba pasmerkta likti tik žodynuose, lietuvių kalba skursta ir natūraliai išnyks dėl emigracijos, vaikams nebereikia lietuvių kalbos – jie nebesupranta net Vinco Krėvės kūrybinių – tokie ir panašūs apokaliptiniai skeptikų teiginiai žymaus kalbininko Antano Smetonos negąsdina.

Lietuvių kalba tikrai neišnyks. Tokiomis optimistinėmis gaidomis tiki filologijos daktaras, Vilniaus universiteto Filologijos dekanas. „Pastaraisiais metais labai eskaluojama mintis, kad tarpukario ir sovietmečio lietuvių kalbos padėtis buvo geresnė negu dabar, irgi yra absoliuti netiesa, - sako dr. A. Smetona. - Fasadinė pusė iš tikrųjų buvo geresnė, bet ar kalbos gyvasčiai fasadinė pusė yra svarbiausia? Reali, kita pusė, buvo visai kitokia. Tai buvo reali dvikalbystė, tai buvo kalba, išstumta iš visuomenės tam tikrų gyvenimo sričių, pavyzdžiui, disertacijas rašėme rusiškai, kitaip nebuvo galima, susirinkimai gamyklose, ypač Vilniuje vykdavo rusų kalba.“

Nuo praėjusių metų spalio 15 d. filologas A. Smetona pradėjo vesti TV laidą apie lietuvių kalbą. („Lietuva mūsų lūpose“ – šeštadieniais, 18.30 per LRT Kultūrą.) Iš naujosios laidos žiūrovai gali ne tik sužinoti apie mūsų kalbos raidą, išgirsti gyvasias tarmes, bet ir dalyvauti unikaliame gyvame procese: teikti siūlymus konkursui ir laimėti specialius laidos prizus – knygas.

Pasak laidos sumanytojo ir redaktoriaus Mindaugo Sėjūno, vienas iš laidos tikslų – kurti naujadarus, kurie pakeistų arba nukonkuruotų į lietuvių kalbą besiveržiančias svetimybes. Laidoje bus vaidybinių epizodų, kuriuose garsūs aktoriai vaidins komiškas situacijas, kilusias dėl Lietuvos tarmių įvairovės, žodynų netobulumų. Laidoje bus pateikiamos tarmiškos kūrinių ištraukos, o žiūrovai turės atspėti arba tiksliau – išversti epizodus į... lietuvių kalbą.

„Kalbame apie kalbos modernumo ir archajiškumo santykį, apie lietuvių kalbos modernėjimą, apie pokyčių nulemtus naujus paradoksus – jaunimo ir senimo nesusikalbėjimą, begalinį ir nuolatinį kalbos gelbėjimą, svarstymą apie konkrečias naujoves ir archaizmus kalboje, – sako M. Sėjūnas. – Keliame klausimą – iš kur atėjome, kaip atėjome, kuo tas mūsų ėjimas skiriasi nuo kitų tautų ėjimo.

Mūsų kalbą, palyginti su kitomis Europos šalių kalbomis, galima laikyti išskirtine dėl labai mažo kintamumo.

Martyno Mažvydo „Katekizmo“ tekstas ir dabar yra kuo puikiausiai suprantamas, o anglai maldos „Tėve mūsų“ tekstą yra pakeitę net keletą kartų vien dėl kalbos pasikeitimo. Lietuvių kalbos pastovumą A.

Smetona aiškina civilizaciniu atsilikimu. Mūsų kalba vyravo būtent kaime, kur žmonių pasaulis buvo didžiuliai laukai, miškai, vienas kitas aplinkinis kaimelis bei bažnyčia. Žmonės nematė pasaulio, mažai keitėsi ir jų gyvenimo būdas bei tradicijos.

Pastaruju metu labai daug žmonių kalba apie tai, jog lietuvių kalba yra ties išnykimo riba, nes įsivyrąja vis didesnė anglų kalbos įtaka. A. Smetona su tuo visiškai nesutinka. Jo teigimu, mūsų kalbos būseną yra normali. Dabar visose institucijose naudojama lietuvių kalba, ja šnekama tiek miestuose, tiek kaimuose, viskas yra maksimaliai lietuviška.

Vis dėlto A. Smetona sutinka, kad kalba susiduria su tam tikrais pavojais. Vienas didžiausių – dvikalbystės siūlytojų idėja. Kalbininko teigimu, šiai idėjai niekada neturėtų būti pritarta. Taip pat kaip grėsmes galima įžvelgti anglų kalbos tarptautinį stiprėjimą, tarptautinį verslo bendradarbiavimą, mokslo ir studijų medžiagą užsienio kalba.

K. Garšva: reikia saugoti lietuvių kalbą

Kodėl mūsų tautai reikia saugoti savą kalbą, beveik prieš penkeris metus, pakomentavo ir LLKS narys doc. Kazimieras Garšva. Tokios pat nuomonės jis laikosi ir dabar. Tada žinomas kalbininkas, „Vilnijos“ draugijos pirmininkas habil. dr. K. Garšva buvo supykęs ant Krašto apsaugos ministrės, kuri siūlė papildyti Valstybinės kalbos įstatymą nauja nuostata, suteikiančia galimybę Lietuvos kariuomenės tarptautinius dokumentus rengti tik užsienio kalba, taip atimant iš lietuvių galimybę sužinoti, ką jų vardu šalis yra įsipareigojusi. Buvo išsireikša gana radikalai - lietuvių kalba gujama iš Lietuvos!

Iki šiol nesiliauja ginčas dėl mūsų raidyno papildymo nelietuviškais raidėmis. Anot Alvydo Butkaus, atrodo, jau buvo apimę vardyno rašybos chaotizavimo propaguotojai. Net tarp trijų raidžių – W, Q ir X – pasiklydę entuziastai santūriai tylėjo, matyt, laukdami Seimo pavasario sesijos. Užtat sulaukę pratrūko griausmingu kreipimusi į Lietuvos valdžios institucijas bei žiniasklaidą. Kreipimasis pagražintas visais dar iš sovietmečio paveldėtais užkeikimais: dabartinė rašyba esanti necivilizuota, ją ginantys oponentai yra pseudolietuviybės demagogai, „menkai informuoti, bet tautos, lietuviybės bei visuomenės balsą nepagrįstai uzurpavę asmenys, ignoruojantys konkrečius Lietuvos raštijos ir teisės istorijos bei dabarties socialinės bei teisinės tikrovės faktus“.

„Kiekvienas nelietuviška rašyba užrašytas žodis, kiekviena svetima raidė siaurina lietuviškos rašybos sritis, siaurina valstybinės kalbos funkcijas, Lietuvoje pažeidžia lietuvių kalbos dėsnius ir daugumai piliečių beprasmiskai apsunkena asmenvardžių rašymą bei skaitymą valstybine kalba“, – nepitaria K. Garšva ir užsienietišku pavardžių rašymui nelietuviškais rašmenimis.

Siekdama pagerinti mūsų šalies santykius su Lenkija, valdančioji Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga pasiūlė naują būdą nepažeidžiant Lietuvos Konstitucijos asmens dokumentuose dvejopai rašyti užsieniečių ir lenkais save laikančių Vilnijos gyventojų pavardes: iš pradžių valstybine kalba, o po pasivirojo brūkšnelio taip, kaip paso savininkas pageidauja.

Seimo valstiečių ir žaliųjų frakcijos nariai, pernai priklausę iniciatyvinei visuomenininkų grupei „Talka: už Lietuvos valstybinę kalbą“, siūliusiai pavardes su raidėmis w, q ir x rašyti ne pagrindiniame, bet papildomuose paso puslapiuose, „Ūkininko patarėjui“ tvirtino, kad „valstiečių“ rinkimų įsipareigojimai nepakito – konstitucinis lietuvių kalbos išskirtinumas neliečiamas. Lietuvių kalbos instituto darbuotojai abejojo, ar daug Vilnijos gyventojų galėtų rašyti savo pavardes su dvigubomis w raidėmis ir lenkiškais diakritiniais ženklais, nes turėtų patikimais archyviniais dokumentais įrodyti, kad jų seneliai, proseneliai buvo tikri lenkai, o ne savo noru nutautę ar prievarta sulenkinti vietiniai lietuviai. Kai kam labai nepatinka reikalavimas archyviniais dokumentais įrodyti, kad esi lenkas...

Anot K. Garšvos, Lietuvos valdžia turėtų istoriškiau išnagrinėti pavardžių lenkintojų reikalavimus. „Daugeliu atvejų paaiškėtų, kad iš tiesų jų pavardes reikia ne sulenkinti, bet atlietuvinėti. Dowgiało – Daugėla, Kiszkiel – Kiškėlis, o Seimo narė Rita Tamaszuniene – Rita Tamošiūnienė.

Kalbininko nuomone, reikia saugoti lietuvių kalbą, nes be jos nebūtų Lietuvos. „Būtų tik Lietuvos pavadinimas, bet nebebūtų tikros Lietuvos. Juk, pavyzdžiui, išliko Mažosios Lietuvos pavadinimas. Bet kas iš tos Mažosios Lietuvos, jei ten privažiavo daugybė rusų kolonistų ir liko tik pavadinimas? Taip būtų ir su Lietuva“.

Prezidentas Antanas Smetona rūpinosi lietuvybe

Kalbininkui A.Smetonai Ukmergė – toli gražu ne svetima. Jo tėvai yra kilę iš Lėno kaimo. Tėvas – baigęs Ukmergės gimnaziją, buvo pokario partizanas. Vienas garsiausių visų laikų iš Ukmergės rajono kilusių žmonių – pirmasis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona – yra kalbininko giminaitis.

...Tarpukario Lietuvos Respublikos politikas, prezidentas Antanas Smetona buvo laikomas vienu geriausių lietuvių kalbos stilistų.

1930 m. Antanas Smetona leidinyje „Pasakyta parašyta“, prisiminęs XIX a. pabaigoje lietuvių padėtį savo gimtajame krašte, rašė: Kunigai, dvarininkai, miestiečiai – kone visi jie buvo lenkiškų tradicijų. Tik reta klebonija tegalima būdavo užėti, kur lietuvių kalba buvo namų kalba.. Lietuvių raštas gresiamas, lietuvių kalba viešumoje niekinama. Balsiai lietuviškai kalbėti poniškai apsilvilkusiam žmogui būdavo lyg ir koktu, lyg ir vengu. Rusų mokykla nutautindavo mūsų jaunimą, jam kvėpdama svetimos dvasios. Taip esant, žadinti lietuvių sąmonė būdavo konspiracijos, slapčios dalykas, nelojalus ir nepadorus darbas. Dvarui ir klebonijai buvo patogus mūsų kraštas toliau lenkinti, o mokyklai ir rusų valdžiai patogus jį rusinti.

XIX a. pabaigoje inteligentija, daugiausiai kilusi iš valstiečių, davė tautiniam atgimimui pradžią. Prie jos prisidėjo, nors jau gimtąją kalbą praradę, bet dar nepraradę tautinės sąmonės, kai kurie dvarininkų vaikai kaip Donatas Malinauskas, Mečislovas Dovaina-Silvestravičius, Vladas Mongirdas ir kt. Tai buvo negausus tautinio žadintojų būrys, nes 1897 m. trijose lietuviškose Kauno, Suvalkijos ir Vilniaus gubernijose iš 20 tūkst., turinčių didesnę negu pradinis išsilavinimą žmonių, buvo tik 2,8 tūkst. lietuvių. Dar apie 1,5 tūkst. tokių žmonių gyveno kitose gubernijose. Didžiausią lietuvių inteligentų dalį sudarė dvasininkai. Minėtose gubernijose jų buvo apie 1,0 tūkst. Po jų sekė gydytojai – apie 200, po pastarųjų teisininkai (4). Iki XX a. pradžios kitokių specialybių lietuviai, kaip mokytojai, išskyrus Suvalkijos guberniją, ir kiti negalėjo Lietuvoje gauti darbo.

Lietuvybės gaivinimo kelią, t. y. už lietuvių kalbos, jos rašto išsaugojimą, praeities istorijos įvykių paskleidimą, pasirinkdavo tik dalis inteligentų. Tą galima pasakyti ir apie kunigus. Mažai buvo inteligentų, kalbančių namuose lietuviškai. Šiandien pasakytų: didelis čia nuopelnas, kad namie lietuviškai kalba. Bet

norint ką tikrai įvertinti, reikia ano meto saiku matuoti. Lietuvos inteligento šeimyna prieš kokias tris dešimtis metų, tai keistas reiškinys, kada Lietuvoje kuone visose klebonijose lenkiškai tebekalbėjo, kada „mokytas“ ūkininko sūnus, vedęs bajorę, dažniausiai sudarydavo lenkiškai kalbančią šeimyną. Tuomet lietuvių inteligentų šeimynos Lietuvoje galima buvo pirštais suskaiityti. Taip apie XIX a. pabaigos laikotarpį rašė prezidentas A. Smetona.

A. Smetoną, kaip ir kitus gimnazistus, dirbti lietuvybei žadino Mintaujos gimnazijos lotynų ir graikų kalbos mokytojas Jonas Jablonskis. Pastarojo paskatinti A. Smetona ir kiti įsijungė į nelegalią J. Jablonskio globojamą Kūdikio draugiją, kurios tikslas – žadinti tautinę lietuvių savimonę, raginti lietuviškai skaityti ir rašyti, pažinti savo tautos istoriją, per atostogas gimtajame krašte skleisti lietuvybę. Nekartą J. Jablonskis gimnazistams sakydavo, kad nebelikus kalbai ir tauta išnyks. A. Smetona buvo gabus kalboms. Baigdamas gimnaziją mokėjo rusų, lenkų, vokiečių, lotynų, graikų kalbas. Vėliau išmoko anglų kalbą. Juo, kaip gabių gimnazistu susidomėjo J. Jablonskis ir vėliau A. Smetoną jau studentą su kitais pakvietė talkinti jam ruošiant lietuvių kalbos gramatiką, Motiejaus Valančiaus raštus bei Antano Juškos žodyną. 1930 m. per J. Jablonskio laidotuves apie jo pamokymus A. Smetona, sakydamas kalbą, prisiminė: Jis mus ne tik gimtosios kalbos mokė, jis ragino mus ingijus mokslo grįžti savo tėvynėn, liepė eiti švyturiais, nešiniems tarpan tu, iš kurių buvome išėję, kurie dar nebuvo pabudę iš miego. Verčiau, – sakydavo J. Jablonskis, – skurdas kęsti savo krašte ir džiaugtis jo gyvenimu, nekaip prabanga plaukti svetimoje šaly. Jo ranka yra lenkusi mus pasirinkti tokį mokslą, kurs mūsų priespaudoje netrukdytų grįžti in savuosius.

Atrasti sąmoningą lietuvybę prezidentui A.Smetonai padėjo Palanga. Čia jam ir prasidėjo tautinės savivokos kelias, - taip rašo Kazimieras Prušinskas. Prūsijoje spausdinamų lietuviškų laikraščių A. Smetona buvo skaitęs ir anksčiau, dar gyvendamas Ukmergėje, bet būtent Palangoje tapo nuolatiniu jų skaitytoju. Pajūryje tada veikė vienas iš draudžiamosios lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis gabenimo centrų. Pats irgi įsitraukė į draudžiamos literatūros platinimo bei gabenimo veiklą. Vienas iš jo bičiulių kontrabanda pristatydavo lietuviškus leidinius į Palangą, A. Smetona juos pats skaitydavo ir siųsdavo patikimiems draugams į Liepojos gimnaziją.

A. Smetonos mokytojas K. Stropus jį išskyrė kaip vieną geriausių klasės mokinių, kartu su Maciūnu ir Šauliu. Visą laiką moksluose pirmavo Maciūnas, bet vieną pusmetį jį buvo aplenkęs ir A. Smetona.

A. Smetoną pagrindiniu tautos požymiu laikė kalbą. Iki 1916 m. kalbos klausimais parašė 40 straipsnių. Didžiama iš jų atspausdinti „Viltyje“. Be to, šiame laikraštyje buvo įvestas kalbos skyrius ir bendradarbiauti pakviesti visi iškiliausio to meto kalbininkai – Jonas Jablonskis, Juozas Balčikonis, Kazimieras Būga, Jurgis

Šlapelis ir kt. A. Smetonos darbų svarbi dalis buvo ne tik lietuvių kalbos gynimas viešajame gyvenime, bet ir jos tobulinimas, gryninimas, gražinimas, skatinimas jos mokytis. Iš jo raštų dabartiniam lietuvių kalbos žodynui buvo surinkta daugiau kaip 4 000 žodžių.

Antrindamas Tautos atstovui Vladui Putvinskiui-Pūtviui, anos nepriklausomos Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona savo viešose pasisakymuose reikalavo: „Tautinės mažumos privalo gerbti ir didžiumai privalomas teises. Deja, lig šiol tos pagarbos Lietuvoje nebuvo matyti. Patys lietuviai lig šiol kaip reikiant nebuvo suprātę savo kalbos teisių vertės. Užaugę Rusijos nelaisvėje, nesijautė laisvi esą, bendraudami su kitomis tautomis, pasidavė netikriems demokratijos obalsiams: būdami nuskriausti, bijojo būti apšaukti šovinistais ir nejučiomis patarnavo svetimam šovinizmui. Ta lietuvių ypatybė nėra dorybė, bet tik baikštuolio būdo savybė, pateisinama vien vergiškos buities liekanomis. Rūpindamiesi Lietuvos valstybę atstatyti ir laiduoti teises mažumoms, neužmirškime ir mūsų pačių kalbos teisės, pasirūpinkime ją pastatyti privalomoje pirmaeilėje vietoje visose mūsų gyvenimo srityse. Tai yra teisė viso pasaulio pripažinta ir mums belieka ja tinkamai pasinaudoti“.

A. Smetonos „režimui“ pavyko sulietuvinti Lietuvą: 1920 m. miestuose dar skambėjo lenkų, vokiečių, rusų kalbos, o ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvą pradėta tapatinti su lietuvių kalba. Taigi už lietuvių kalbą galime būti dėkingi A. Smetonai. Nežiūrint asmenybės kontraversijų, Antanas Smetona buvo didelis patriotas, kovotojas už lietuvių kalbą, Lietuvos vietą pasaulyje.

Šiandien lietuvių kalba yra tarp dešimties procentų geriausiai gyvuojančių pasaulio kalbų. Tuo galime tik džiaugtis ir didžiuotis. O juk XIX a. ne vienam šviesuoliui atrodė, kad mūsų kalba jau beišnykstanti. Tačiau išsilaikėme ir sutvirtėjome.“

Lietuvą reikia palikti mūsų vaikams

Anot A. Paulauskienės, žmonės prakaite mirko, augino gausias šeimas, labai sunkiai dirbo ir jautė savo darbo prasmę. Ir dar padorumas: nieko negalima pasiimti svetima. Iš namų išeidamas, kaimo žmogus durų nerakindavo, tik užkabindavo velkę rodydamas, kad neverta prašalaičiui kelti kojos per slenkstį, nes šeimnininko nėra namie. Nereikėjo Seimui sukti galvos dėl šeimos apibrėžimo. Saugojosi žmonės visokio blogio, troško mokslo šviesos. Nepriklausomos Lietuvos tautinė mokykla buvo sukurta, nesižvalgant į svetimas mokymo programas. Antrąkart kuriant tautinę mokyklą, neperimta turėta patirtis, todėl rezultatų negauta.

...Latvija ir Estija buvo tik okupuotos, o Lietuva dar ir kagėbizuota. Lietuvoje buvo didžiausias

pasipriešinimas okupantams. Ir kas išliko, nebuvo ištremtas, nužudytas ir dar norėjo gyventi, kilti karjeros laiptais ar tapti dvasininku, kai bažnyčia atskirta nuo valstybės, turėjo pasirašyti „su nelabuoju sutartį“. Sako, kad net dalis tremtinių buvę užverbuoti. Atėjo okupantai skelbdamiesi išvaduotojais. Nutautinimas buvo labai gudriai suplanuotas: ne spaudos draudimu, o sąjunginės reikšmės gamyklų, fabriekų statyba. Tikėtasi į tuos gigantus pritraukti rusų, sumaišyti gyventojus.

Nemažai grupei žmonių, netgi save vadinančių intelektualais, gimtoji kalba jau negraži ir nepakankama, negražios moterų pavardės, populiariosios muzikos grupių ir netgi atlikėjų vardai dažnai nelietuviški. Žiuri nariai dainininkų konkursuose priekaištauja dėl netaisyklingo anglų kalbos žodžių tarimo, bet kodėl jiems visai neužkliūva lietuvių kalbos klaidos?

Ir kodėl mūsų išugdyti kalbininkai jau nebeseka savo mokytojų pėdomis, o netgi juos niekina, vis žvalgosi į Vakarus, kuria bendrus kalbos studijų projektus, visai nepaisydami to, kas dabar aktualu gimtajai kalbai? Kodėl taip atsitiko? Atkurtos nepriklausomos Lietuvos, pasisukusios iš Rytų į Vakarus, vadinamiesiems intelektualams svetimoji kultūra pasidarė artimesnė už savąją, ir prasidėjo kalbos ir drauge tautos bei jos papročių išdavystė.

Didžiausia kalbos išdavystė reikia laikyti sprendimą svetimuosius vardus rašyti originalo kalba, net verstinės grožinės literatūros viršeliuose ne tik suaugusiems, bet ir vaikams. Nesuprantama ir nusikalstama ši išdavystė. Todėl kiti kalbininkai ir didelė dalis pažangiosios visuomenės smerkė ją, rašė straipsnius, pasirašinėjo visokius raštus būriai kultūros žmonių, buvo labai išsamių ir pagrįstų pavienių straipsnių. Mažai tautai, kurios visą plotą gali uždengti dvikalbystė, nepagarba gimtajai kalbai ir atsakymas ją saugoti gali būti tiesiog pražūtingi.

300 000 žodžių! Tiek, o gal ir dar daugiau jų esant rodo akademinio Lietuvių kalbos žodyno išleistieji tomai. Manoma, kad paprasto žmogaus žodynas — 1,5-2 tūkstančiai žodžių, žodingesnio — nuo 3 iki 4 tūkstančių, dar žodingesnio — iki 5—6 tūkstančių. Bet tūlas verčiasi dar menkesnėmis atsargomis negu tas skaitmuo, kurį pateikėme statistikos pradžioje.

Kiekvienas mes žinome daug žodžių, bet jų nevartojame. Tai — pasyvioji atsarga. Kalba turtinama, pasyviają atsargą verčiant aktyvia. Bet vien to neužtenka. Turime rasti šaltinį, kuris nuolatos teiktų mūsų kalbai gaivaus peno. Toks šaltinis— tautosaka, grožinė literatūra, talentingų publicistų, mokslininkų, kalbos mokovų, darbai.

Yra daug gražių, bet nevartojamų žodžių, kurių prasmę ne kiekvienas paaiškins. Pavyzdžiui, įsiklausykite:

„Seimo narys Vardis Pavardenis – bobadrėskis. Ar jis tikrai bobautinis, ištirs Seimo etikos komisija...“ Ar dažnas paaiškintų, kas norėta pasakyti? Bobadrėskis... Tokio žodžio paaiškinimo nerosite interneto enciklopedijose. Bobadrėskis – mergišius, mėgstantis moteris, lovelasas.

Norėtusi tikėti, kad ne vien per gimtosios kalbos savaites mokyklose bus prisimenami, atgaivinami gražiausi mūsų senolių sukurti žodžiai, posakiai, nes kiekvienas iš mūsų kasdien turime stengtis, kad gyvas lietuviškas žodis skambėtų iš lūpų į lūpas, belstųsi į kiekvieno širdį.

Kada paskutinį kartą rašei laišką? Ne telefonu ar kompiuteriu – ranka, popieriaus lape? Taisyklingai, su lietuviškomis raidėmis? Nacionalinis diktantas siūlo tai prisiminti. Kas skatina žmones šitaip gausiai rašyti diktantą? Meilė Tėvynei, Gimtajai kalbai, viskam, kas lietuviška ir tikra. Čia rašomi specialiai šiai progai Lietuvos rašytojų sukurti tekstai.

Nuo 1999 m. vasario 21 dieną daugelyje pasaulio šalių, tarp jų ir Lietuvoje, minima Tarptautinė gimtosios kalbos diena. Šią datą įtvirtino Jungtinės Tautos.

Lietuvoje ilgiausiai iš Baltijos valstybių užsitęsęs partizaninis karas taip pat turėjo įtakos, kad į Lietuvą atvyktų daugiau kolonistų iš Rusijos. O stengtasi buvo primaišyti tautas sovietiniam internacionalumui ugdyti, t.y. nutautinti tautas. Vadinasi, peršasi paprasta išvada – kova už laisvę padėjo sustiprėti ir lietuvių kalbai.

Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo preambulėje yra parašyta: „Lietuvos Respublikos Seimas, nustatydamas Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindus, vadovaujasi nuostatomis: (...) - „lietuvių tauta siekė ir tebesiekia išsaugoti savo laisvę, garantuoti saugią ir laisvą raidą savo etninėje žemėje, puoselėti tautinę tapatybę, ugdyti prigimtines kūrybos galias ir prisidėti prie pasaulio pažangos; - „nepriklausoma demokratinė Lietuvos valstybė privalo užtikrinti saugų Tautos gyvavimą, jos savitą ir laisvą raidą, o valstybės saugumas yra būtina demokratinės raidos sąlyga.“
Kaip galima būtų garantuoti saugią ir laisvą raidą savo etninėje žemėje be SAVO kalbos?

Reikia atsiminti, kad ne Lietuvos aukštosios mokyklos išugdė Baranauską, Jaunių, Jablonskį, Būgą, Basanavičių, Čiurlionį, Kudirką, Maironį... Visų šviesuolių, įgijusių išsilavinimą ne Lietuvoje, išvardyti neįmanoma. Mokėsi tautą prikėlę laisvam gyvenimui žmonės (daktarai, kunigai, matematikai, teisininkai, inžinieriai, kalbininkai) Maskvos, Sankt Peterburgo, Varšuvos, Tartu ir kituose universitetuose. Caro valdžios verčiami dirbti ne Lietuvoje, vis tiek nebuvo atitrūkę nuo jos gyvenimo ir vargų. *Kvepėjo net vėjas, pučiantis nuo Lietuvos.* Taip bent savo autobiografijoje rašė Jonas Basanavičius, pirmasis nepriklausomos Lietuvos

signataras.

Atsiminkite šiuos žodžius, emigrantai - Lietuvos lietuviai. Išėiviai, išvykę iš Tėvynės gardesnės duonos ieškoti! Kaip dviprasmiškai skamba frazė: „Lietuvą reikia palikti...“ – tąsyk, kai išvažiuojate. O kai sugrįšite, prisiminkit ir kitą jos prasmę: „Lietuvą reikia palikti... mūsų vaikams. Tad niekada nepamirškite K. Donelaičio: „Mano įpėdini, tegul tavo sūnūs... laiku išmoksta gerai lietuviškai.“

Šaltiniai.

- A. Aleksandravičius. Dvejopa pavardžių rašyba: ar tai išjudintų santykius su Lenkija? „Ūkininko patarėjas“, 2016-11-26
- I. Andrukaitienė. Lietuvių kalba politikos kryžkelėse, www.propatria.lt, 2015 03 07
- G. Auglys. Kalbininkas Antanas Smetona: „Kalbą kuria tauta“. „Gimtoji žemė“, 2017-03-13
- A. Butkus. Asmenvardžių rašybos donkichotai, alkas.lt, 2016-11-26
- D. Budriūnaitė. Atrasti sąmoningą lietuvių prezidentui A.Smetonai padėjo Palanga. „Vakarinė Palanga, 2014-06-02
- M. Daukša. Postilla catholica. Tai est išguldymas ewangeliu... Vilnius, Akademijos sp., 1599
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C>
- K. Garšva. Lietuvių kalba gujama iš Lietuvos, Respublika“, 2012-06-26
- A. Klimčiauskaitė. A. Smetona: jei nedėvime vyžų vietoje kedų, tai ir kalbos neverskime seniena. „Kauno diena“, 2017-01-07
- A. Paulauskienė. Gimtoji kalba: didžiavimasis ja ir išdavystė. mokslasplius.lt/mokslo-lietuva, 2012 08 16
- J. Pikčilingis. Žodžio interviu. — V.: Mokslas, 1982
- A. Smetona. Mažumos ir lietuvių kalba. Rinktiniai raštai. – K.,1990.
- A. Smetona. Pasakyta parašyta.1927–1934. Faksimilinis „Pažangos“ (1935 m.) leidinys. Kaunas.1992, p. 189.
- A. Smetona: Esminis Jablonskio nuopelnas mūsų tautai – kalbos sumoderninimas, 2014-10-06.
- Antano Smetonos tautinio atgimimo kelyje (XIX a. pb. ir XX a. pr.). „Voruta“, 2010-01-10
- Antanas Smetona – prieštarčiausias XX amžiaus prezidentas, technologijos.lt, 2012-09-09
- A. Tyla. Garšvių knygnešių draugija, Vilnius, „Mintis“, 1991
- O. Voverienė. Prezidentas Antanas Smetona apie lietuvių ir lenkų santykius, komentaras.lt, 2013-09-17

2017-02-21